

ПЕРЕДУМОВИ ПРАВА НА ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ПОЗОВУ ПРО ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА*

Анна Штефан,
завідувач сектора авторського права відділу
авторського права і суміжних прав НДІ
інтелектуальної власності НАПрН України

Постановка проблеми. Конституцією України закріплене право будь-якої особи на захист прав і свобод від порушень і протиправних посягань (ст. 55). Захист прав, свобод та законних інтересів незалежним і безстороннім судом, утвореним відповідно до закону, гарантується кожному (ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Захист авторського права є ефективним завдяки існуванню можливості звернення заінтересованої особи до суду із позовом про захист її прав. Судова форма захисту авторського права займає пріоритетне місце серед усіх форм захисту, існує постійно та має універсальних характер. Дослідження матеріалів судової практики свідчить про зростання кількості справ про захист авторського права та водночас – про значну кількість позових заяв, які повертаються позивачам у зв'язку з відсутністю у них права на пред'явлення позову або недотриманням ними процесуального порядку реалізації цього права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Авторське право та порядок його захисту в цивільному судочинстві були предметом численних досліджень українських та зарубіжних науковців. Проте увага вчених більшою мірою зосереджена на питаннях правового регулювання об'єктів авторського права, способів захисту; спеці-

альних досліджень питань судової форми захисту авторського права, особливостей пред'явлення позову про захист авторського права в останні роки майже не проводилося. При написанні цієї статті проаналізовані роботи, присвячені загальним питанням цивільного процесуального права, таких українських авторів, як В. В. Комаров, Д. Д. Луспеник, та російських процесуалістів О. В. Ісаєнкової, І. В. Баранова, М. К. Треушнікова, Г. Л. Осокіної, В. В. Яркова.

Метою дослідження у цій статті є дослідження передумов права на пред'явлення позову про захист авторського права.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Судова форма захисту авторського права існує та може бути реалізована завдяки існуванню судової влади, носієм якої є суд. Судова влада є особливою формою державної діяльності, що здійснюється в строгій відповідності до процесуального закону та має владний характер: шляхом встановлення обов'язковості судового рішення, дія судової влади поширюється за межі цивільного судочинства; рішення, що набрало законної сили, є обов'язковим для сторін та осіб, які брали участь у справі, та взагалі всіх суб'єктів права, яких це рішення тим чи іншим чином стосується.

*Стаття друкується в авторській редакції

Право на пред'явлення позову про захист авторського права є складовою частиною права на звернення до суду за судовим захистом, є суб'єктивним цивільним процесуальним правом, що виникає у заінтересованої особи у випадку порушення, невизнання чи оспорювання її прав, свобод, інтересів.

Право на пред'явлення позову – це право ініціювати судовий розгляд певного матеріально-правового спору в суді першої інстанції [1, с. 105]; це право на судовий процес незалежно від його результатів і наслідків, право на отримання судового рішення незалежно від його змісту і характеру. Право на пред'явлення позову має не кожна особа і не в будь-який час, для реалізації цього права необхідно є наявність чи відсутність певних обставин, які б свідчили про те, що особа, яка звертається до суду за захистом своїх прав чи законних інтересів, може бути у такій справі позивачем, а друга особа, яка покликається до відповіді – відповідачем; право на пред'явлення позову обумовлюється певними юридичними фактами, тобто тими життєвими обставинами, які виступають «важелями», що переводять абстрактні приписи закону у сферу суб'єктивних прав і юридичних обов'язків конкретно визначених суб'єктів правовідносин [2, с. 68].

Право на пред'явлення позову пов'язане з наявністю чи відсутністю певних юридичних фактів, спеціальних умов порушення діяльності суду, які в теорії цивільного процесуального права назовані передумовами права на пред'явлення позову. Передумови права на пред'явлення позову – це обставини, з наявністю чи відсутністю яких закон пов'язує виникнення суб'єктивного права певної особи на пред'явлення позову у конкретній справі [3, с. 209]. Суддя може відкрити провадження у справі за позовом про захист авторського права лише тоді, коли для цього є всі необхідні умови, встановлені законом, а особа, що звертається до суду, повинна легі-

тимізувати себе як особу, що має право на пред'явлення позову у цій справі [4, с. 227].

В юридичній літературі передумови права на пред'явлення позову поділяють на декілька груп: передумови, що стосуються суду (підвідомчість справи суду); передумови, пов'язані зі статусом сторін (цивільна процесуальна правозадатність позивача); заперечні передумови, відсутність яких як перешкод до відкриття провадження у справі повинна констатуватися судом [5, с. 206] (відсутність такого, що набрало законної сили, рішення чи ухвали суду про закриття провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову або укладенням мирової угоди сторін у спорі між тими ж сторонами, про той же предмет та з тих же підстав; відсутність у провадженні цього чи іншого суду справи із спору між тими ж сторонами, про той же предмет та з тих же підстав; відсутність рішення третейського суду, прийнятого в межах його компетенції, щодо спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав).

Найпершою передумовою права на пред'явлення позову про захист авторського права є наявність цивільної процесуальної правозадатності позивача. ЦПК України визначає цивільну процесуальну правозадатність як здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи (ст. 28), якою наділені усі фізичні й юридичні особи. Цивільна процесуальна правозадатність закріплює комплекс процесуальних прав та обов'язків на участь в цивільному процесі, на використання наданих законом відповідним суб'ектам процесу процесуальних засобів, прав та обов'язків [6, с. 9]. Це певний правовий стан, виникнення якого пов'язане з фактом народження людини, а припинення – з фактом її смерті [1, с. 109].

Другою передумовою права на пред'явлення позову є наявність спору

про право цивільне. Хоча в науці цивільного процесуального права зазначалося, що не всі справи мають спірний характер [7, с. 78], а багатьма російськими ученими наявність спору про право взагалі не відноситься до умов реалізації права на пред'явлення позову [3, с. 209–211; 8, с. 243–246; 9, с. 468–478], ми вважаємо, що спір про право означає не лише розбіжність між сторонами з приводу їх прав та обов'язків, а й неможливість однією стороною здійснювати своє право через дії або бездіяльність іншої сторони. Як справедливо зазначає О. В. Ісаєнкова, наявність спору про право є основним критерієм відмежування позовного провадження від інших видів судочинства, а спірність в даному випадку означає, що інтереси позивача і відповідача повинні бути протилежними, хоч певною мірою взаємовиключними [10, с. 64]. Ознаками розглядуваної передумови є те, що, по-перше, відносини між позивачем і відповідачем регулюються чинним законодавством України та виникають з цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових, а також інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства (ч. 1 ст. 15 ЦПК України); по-друге, щодо позивача та відповідача припускається, що вони є суб'єктами таких правовідносин. Право інтелектуальної власності в цілому та авторське право відносяться до сфери правового регулювання цивільного права (ст. 418, 420, глава 36 книги четвертої ЦПК України), отже, позови про захист авторського права випливають з цивільних правовідносин. Використання твору без дозволу автора чи іншої особи, якій належать виключні майнові права на твір, та інші види порушень авторського права є підставою для звернення заінтересованої особи до суду за захистом своїх прав.

Третя передумова права на пред'явлення позову – віднесення правової вимоги позивача на розгляд судових органів (п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК Украї-

ни), тобто, підвідомчість справи суду. Підвідомчість означає, що право на вирішення спору у конкретній справі належить саме суду, а не іншому юрисдикційному органу. Оскільки в Україні функцію захисту цивільних прав та інтересів виконують й інші органи – Президент України, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, нотаріат (ст. 17, 18 ЦК України), підвідомчість дозволяє відмежувати випадки, коли розгляд справ по захисту прав провадиться за правилами іншого судочинства. В теорії цивільного процесуального права висловлена думка, що конституційне право на судовий захист не конкретизує суд, який повинен надати такий захист, тому відмову від розгляду пред'явлених позову з причин його непідвідомчості конкретному судовому органові можна розглядати і як відмову від виконання зобов'язань, покладених на судові органи [11, с. 72–73]. Але така точка зору є спірною, адже саме підвідомчість окреслює певні межі існування права на пред'явлення позову, має принципове значення для диференціації судової юрисдикції [4, с. 231]; підвідомчість справи суду загальної юрисдикції відповідає процесуальним правам та обов'язкам суду щодо розгляду та вирішення певних цивільних справ [12, с. 15].

Виходячи з положень ч. 1 ст. 15 ЦПК України, ст. 16, 431, 432 ЦК України, п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 04 квітня 2010 р. № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав», усі спори щодо визнання авторства на твір належать розгляду в порядку цивільного судочинства, в тому числі в разі набуття юридичною особою права суб'єкта права інтелектуальної власності на твір, який створений у зв'язку з виконанням трудового договору або який створено за замовленням, а також спори за участю фізичних осіб – суб'єктів підприєм-

ницької діяльності, якщо такі спори винikли не у зв'язку зі здійсненням ними господарської діяльності.

Щодо четвертої передумови права на пред'явлення позову про захист авторського права – відсутності такого, що набрало законної сили, рішення чи ухвали суду про закриття провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову або укладенням мирової угоди сторін у спорі між тими ж сторонами, про той же предмет та з тих же підстав (п. 2 ч. 2 ст. 122 ЦПК України), зазначимо наступне. Наявність рішення суду, що набрало законної сили, чи ухвали суду про прийняття відмови позивача від позову або про закриття провадження у справі у зв'язку із укладенням мирової угоди сторін означає, що в цих випадках спір вже остаточно розв'язано судом або безпосередньо сторонами під контролем суду і повторне звернення до суду не допускається [13, с. 371].

П'ятою передумовою права на пред'явлення позову є відсутність у провадженні цього чи іншого суду справи із спору між тими ж сторонами, про той же предмет та з тих же підстав (п. 3 ч. 2 ст. 122 ЦПК України). Ця передумова випливає із загальних зasad цивільного процесу, виходячи з яких позивач вправі подати конкретний позов тільки один раз та не має права звертатися з одним і тим самим позовом до різних судів. Слід зазначити, що розглядувана умова права на пред'явлення позову стосується лише тотожніх позовів, тобто тих, в яких повністю збігаються сторони, предмет та підстава. Якщо порушення авторського права відбулося стосовно твору, створеного декількома особами у співавторстві, а до суду з позовом звернулася лише одна з цих осіб, інші співавтори не втрачають права на пред'явлення позову до цього ж порушника авторського права та на підставі того самого порушення, оскільки в такому випадку в другому позові будуть різними сторони.

Шостою передумовою права на пред'явлення позову є відсутність рішення третейського суду, прийнятого в межах його компетенції, щодо спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав. Наявність такого рішення означатиме, що спір вже розв'язано третейським судом, тому повторний розгляд тогодного позову не допускається. Винятками будуть випадки, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду – це означає, що захист прав позивача не відбувся – або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому ж третейському суді виявився неможливим (п. 4 ч. 2 ст. 122 ЦПК України).

Сьома передумова права на пред'явлення позову, а саме, неможливість пред'явлення позову у зв'язку зі смертю фізичної особи або припиненням юридичної особи, які є однією зі сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва (п. 5 ч. 2 ст. 122 ЦПК України), має виняток у справах у справах про захист авторського права. Особисті немайнові права автора охороняються безстроково (ч. 10 ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); використання творів, що стали суспільним надбанням, здійснюється за умови дотримання особистих немайнових прав автора (ч. 2 ст. 30 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Тому якщо використання твору, який після спливу 70 років з моменту смерті автора став суспільним надбанням, відбувається з порушенням особистих немайнових прав автора – твір опубліковано під іменем іншої особи; твір, який раніше поширювався із зазначенням імені або псевдоніму автора, опубліковано без зазначення імені або псевдоніму автора; твір, створений одним автором, опубліковано під іменем автора та іншої особи; здійснене перекручення чи інша зміна твору тощо – нащад-

ки автора чи інші заінтересовані особи можуть звернутися до суду з позовом про захист особистих немайнових прав померлого автора.

В юридичній літературі до передумов права на пред'явлення позову іноді відносять юридичний інтерес заявника – процесуальний інтерес в отриманні судового акту незалежно від його змісту [9, с. 473]. Прибічники такого підходу звертають увагу на невиправдане завантаження судів безпідставними позовами та зловживанням права на судовий захист, в той час як застосування матеріально-правового інтересу як однієї з передумов права на пред'явлення позову стане і підставою відмови у прийнятті позовної заяви від особи, яка такого інтересу не має [14, с. 58]. Інші дослідники, підтримуючи цю теорію, пропонують вживати термін «юридична заінтересованість» як такий, що є більш відповідним сфері правовідносин [1, с. 115]. Вважаємо, що заслуговує на увагу думка, що виділення інтересу як спеціальної передумови порушення цивільної справи не має практичного значення: на стадії порушення цивільної справи неможливо виявити наявність юридичної заінтересованості в предметі спору, адже для цього потрібно відповісти на питання про наявність та дійсний зміст суб'єктивних прав і обов'язків учасників спірних матеріальних правовідносин, а виконання цього завдання можливе лише за результатами розгляду справи по суті [12, с. 14].

Висновки.

Право на пред'явлення позову про захист авторського права зумовлене певними передумовами, що визначені законом – наявністю чи відсутністю тих обставин, факторів, які свідчать про можливість особи, яка звертається до суду за захистом, бути у такій справі позивачем, а особи, що покликаніться до відповіді, – відповідачем. Такими передумовами є: 1) наявність цивільної процесуальної правозадатності позивача; 2) наявність спору про право цивільне; 3) віднесення правої вимоги позивача на розгляд судових органів; 4) відсутність такого, що набрало законної сили, рішення чи ухвали суду про закриття провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову або укладенням мирової угоди сторін у спорі між тими ж сторонами, про той же предмет та з тих же підстав; 5) відсутність у провадженні цього чи іншого суду справи із спору між тими ж сторонами, про той же предмет та з тих же підстав; 6) відсутність рішення третейського суду, прийнятого в межах його компетенції, щодо спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав; 7) неможливість пред'явлення позову у зв'язку зі смертю фізичної особи або припиненням юридичної особи, які є однією зі сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва. ◆

Список використаних джерел

1. *Иск в гражданском судопроизводстве: [сборник] / О. В. Исаенкова, А. А. Демичев, Т. В. Соловьева, Н. Н. Ткачева; под ред. О. В. Исаенковой. – М.: Волтерс Клювер, 2009.*
2. *Осокина Г. Л. Право на защиту в исковом судопроизводстве. – Томск: Издво Томского университета, 1990.*
3. *Гражданское процессуальное право : Учебник / С. А. Алексина, В. В. Блажеев и др.; Под ред. М. С. Шакарян. – М.: ТК Велби, Проспект, 2004.*

4. Позовне провадження: монографія / В. В. Комаров, Д. Д. Луспенік, П. І. Радченко та ін.; за ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2011.
5. Гражданское процессуальное право России : учебник / О. В. Исаенкова, А. А. Демичев ; под ред. О. В. Исаенковой. – М. : Норма, 2009.
6. Баранов И. В. К вопросу об основаниях возбуждения гражданского судопроизводства / И. В. Баранов // Арбитражный и гражданский процесс. – 2005. – № 5. – С. 7-11.
7. Пушкарь Е. Г. Конституционное право на судебную защиту. – Львов: «Выща школа», 1982.
8. Гражданский процесс: учеб. для вузов / Под ред. М. К. Треушникова. -2-е изд., перераб. и доп. – М.: Городец, 2007.
9. Осокина Г. Л. Курс гражданского судопроизводства России. Общая часть: Учебное пособие. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2002.
10. О. В. Исаенкова. Место искового производства в системе видов гражданского судопроизводства // Юридический аналитический журнал. – 2005. – № 3-4 (15-16). – С. 59-69.
11. Чудиновских К. А. Подведомственность в системе гражданского и арбитражного процессуального права. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004.
12. Жилин Г. А. Условия реализации права на обращение за судебной защитой // Российская юстиция. – 1999. – № 5. – С. 14-16.
13. Кравчук В. М., Угриновська О. І. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. – К.: Істіна, 2006.
14. Оптимизация гражданского правосудия России / [С. Л. Дегтярев и др.]; под ред. В. В. Яркова. – М.: Волтерс Клювер, 2007.

Надійшла до редакції 22.11.2012 року